

חנן אשל ורועי פורת

מערות המפלט מתקופת מרד בר-כוכבא

קובץ שני

מרכז יסלזון לחקר תולדות ישראל לאור האפוגרפיה

החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה

Hanan Eshel and Roi Porat

Refuge Caves of the Bar Kokhba Revolt

Second Volume

Israel Exploration Society

Jeselsohn Epigraphic Center
of Jewish History

מטמון מטבעות הכסף ממערת צבר

רועי פורת, חנן אשל ועמוס פרומקין

מטמון המטבעות שנמצא במערת צבר התגלה בחלל הפנימי של המערה, סמוך לדופן הדרומית, בעומק של כ-20 ס"מ, מתחת לאבן גדולה שהונחה ככל הנראה במכוון. המטמון כלל תשעה מטבעות כסף שהיו עטופים, ככל הנראה, בכיס עשוי מ בד. הכיס התפורר במהלך הזמן אך שרידיו נמצאו מתחת לאבן. המטבעות נמצאו צמודים זה לזה, מכוסים בקורוזיה בצבע ירקרק. מלבד מטבעות הכסף ושרידי הכיס לא נמצא במערה כל ממצא נוסף. שלושה מטבעות, טטרדרכמה ושני דינרים, נטבעו מחדש על-ידי המינהל הבר-כוכבאי. שלושת המטבעות נושאים את הכתובות "לחרות ירושלם" שהוטבעה על-גבי מטבעות השנה השלישית של מרד בר-כוכבא. לעומת זאת, ששת המטבעות האחרים במטמון הם מטבעות כסף רומים מקוריים שלא נטבעו מחדש (איור 1). קבוצה זו כוללת: דינר מימי אספסינוס, דינר מימי נרווה, דינר מימי טריינוס, שני דרכמות של פרובינקיה ערביה שהוטבעו בבוצרה בימי טריינוס, ודינר מימי הדריינוס.

תיאור המטבעות

מטבע 1: כסף, 27 מ"מ, 14.72 גרם, ↗

צד א: מקדש שמעליו כוכב וכן הכתובת: שמעון.

מתחת למקדש ניתן להבחין בשרידי כנף של עיט.

צד ב: ארבעה מינים וכן הכתובת: לחרות ירושלם.

ניתן להבחין בראש הקיסר שהיה על המטבע המקורי.

למטבעות זהים, ראו: Mildenberg, 1984, 141, nos. 46-47.

מטבע 2: כסף, 19 מ"מ, 3.14 גרם, ↗

צד א: אשכול ענבים וכן הכתובת: שמע[ון].

מהמטבע המקורי נותרו האותיות VICENS-.

צד ב: לולב בתוך עיגול וכן הכתובת: לחר[ו]ת ירושלם.

מהמטבע המקורי נותרו האותיות: MIT – מקיצור שמו של דומיטינוס DOMIT. לאור

שרידי הכתובת שנותרו בצד א, דומה שהדינר המקורי נטבע בשנת 92/3 לספירה כאשר

דומיטינוס היה קונסול בפעם ה-16.

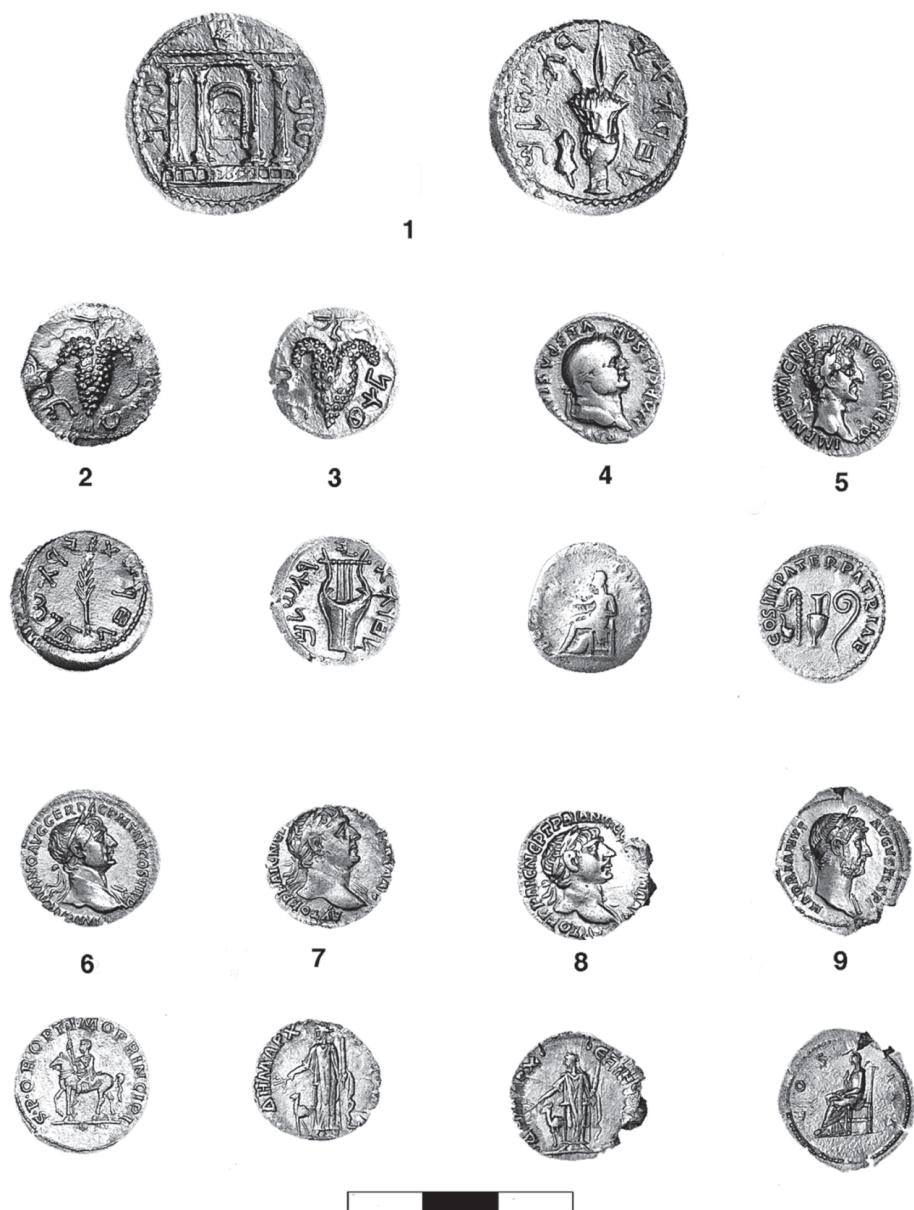
למטבעות זהים, ראו: Mildenberg, 1984, 261, no. 171.

מטבע 3: כסף, 17 מ"מ, 2.59 גרם, ↗

צד א: אשכול ענבים וכן הכתובת: ש[מ]עון.

צד ב: כינור עם תיבת תהודה מעץ וכן הכתובת: לחרות ירושלם.

למטבעות זהים, ראו: Mildenberg, 1984, 264-265, no. 181.

איור 1: מטבעות הכסף ממערת צבר

מטבע 4: כסף, 19 מ"מ, 3.14 גרם, ↓ שנת 75 לספירה.
 צד א: אספסיונוס עטור זר, מביט ימינה וכן הכתובת: IMP CAESAR VESPASIAN[VS
 A]VG

איור 2: צילום מוגדל של הדינר (מטבע מס' 4) שעליו החרוטת

צד ב: PAX יושבת לשמאל, מחזיקה בידה הימנית ענף, ידה השמאלית מונחת על הברך וכן הכתובת: PO[T] M[AX] TR P COS VI; משמאל מופיעה כתובת גרפיטי בשלוש אותיות: IYLI או גלגל, כנראה תחילת שם פרטי (איור 2).¹
למטבעות זהים, ראו: Mattingly, 1930, 30, no. 161, pl. 4:20.

מטבע 5: כסף, 18 מ"מ, 3.28 גרם, ↓, שנת 97 לספירה.

צד א: נרווה עטור זר, מביט ימינה וכן הכתובת: IMP NERVA CAES AVG PM TR P COS III PP

צד ב: שלושה כלי פולחן וכן הכתובת: COS III PATER PATRIA
למטבעות זהים, ראו: Mattingly, 1936, 5, nos. 33-35, pl. 1:18.

מטבע 6: כסף, 19 מ"מ, 2.82 גרם, ↓, בין השנים 117-112 לספירה.

צד א: טריינוס עטור זר, מביט ימינה, הכתובת: IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P

צד ב: פסל של טריינוס רוכב על סוס לשמאל, מחזיק חנית ארוכה ביד ימין וחרב ביד שמאל. רגלו הקדמית של הסוס מורמת, הכתובת: S . P . Q . R . OPTIMO PRINCIPI
למטבעות זהים, ראו: Mattingly 1936, 93, nos. 445-446, pl. 16:18.

מטבע 7: כסף, 17 מ"מ, 2.97 גרם, ↓, 112 לספירה.

צד א: טריינוס עטור זר, מביט ימינה, הכתובת: AYTOKP KAIC NEP [TPAIAN CEB ΓEP]M ΔAK

צד ב: ערביה עכוסה בבגד, עומדת לפניו, משמאלה גמל, הכתובת: ΔHMAPX[EΞIH YΠATς]

למטבעות זהים, ראו: Meshorer, 1981: no. 1156

מטבע 8: כסף, 17 מ"מ, 3.04 גרם, ↓, 113/4 לספירה.

צד א: טריינוס עטור זר, מביט ימינה, הכתובת: AYTOKP KAIC NEP TPAIAN ΔAK[ΓEPM] ΔAK

צד ב: ערביה עטויה בבגד, עומדת לפניו, משמאלה גמל, הכתובת: HΔHMAPX. EΞIH. TΠA[Tς]

למטבעות זהים, ראו: Meshorer, 1981, no. 1157

1 אנו מודים לחיים גיטלר שהסב את תשומת לבנו לחרוטת.

מטבע 9: כסף, 20 מ"מ, 3.42 גרם, ↓, 112 לספירה.

צד א: הדריינוס עטור זר, מביט ימינה, הכתובת: HADRIANVS AVGVS TVS P P
צד ב: Pudicitia יושבת לשמאל על כסא, מרימה את ידה הימנית לגובה החזה, ידה השמאלית מונחת על הברך. הכתובת: COS III למטבעות זהים, ראו: Mattingly, 1936, nos. 491-495, pl. 56:9.

סיכום

מטמון מטבעות הכסף שנמצא במערת צבר הנו חשוב, שכן עד לסקר הנוכחי התגלו בחפירות ארכיאולוגיות מדעיות רק שני מטמונים של מטבעות ברונזה: האחד בהרודיון (Spijkerman, 1972) והשני בחורבת צלית (Bijovsky, 2000). לאור התעודות מזמן בר-כוכבא, מתברר שבסוף המרד ערך הכסף עלה מאוד ואילו שוויים של נכסי דלא נידי ירד באופן דראסטי. לאור התעודות האלה מתברר שבסוף המרד ניתן היה לקנות בית במטבעות הכסף שהתגלו במערת צבר (אשל, תשס"ד). ככל הידוע, הסלע (הטטרדרמה) שנמצא במערת צבר הוא הסלע השני שהתגלה בחפירות ארכיאולוגיות, לעומת כ-2,000 סלעים שנצאו בחפירות שוד. הסלע הראשון נמצא בחנוכה תשנ"ב במערת סלע אשר בחלקו העליון של נחל חבר (עמית ואשל, תשנ"ט, 199-200). אך ראו כעת את הדיון במטמוני המטבעות שהתגלו במערת התאומים, הנדונים להלן בספר זה.

רשימת מקורות

- אשל ח, תשס"ד;
"המניין שנהג ביהודה במהלך מרד בר-כוכבא", **קתדרה**, 110, עמ' 29-42.
עמית ד' ואשל ח', תשנ"ט;
"ממצאים מתקופת מרד בר-כוכבא ממערת סלע", ח' אשל וד' עמית, **מערת המפלס מתקופת מרד בר-כוכבא**, תל-אביב, עמ' 189-204.
Bijovsky G., 2000;
"The Coins of from Horbat Zalit", *Atiqot*, 39, pp. 155-189.
Mattingly H., 1930;
Coins of the Roman Empire in the British Museum, vol. II, Vespasian to Domitian, London.
Mattingly H., 1936;
Coins of the Roman Empire in the British Museum, vol. III, Nerva to Hadrian, London.
Meshorer Y. 1981;
Sylloge Nummorum Graecorum, The Collection of the American Numismatic Society, Part 6, Palestine-South Arabia, New-York.
Mildenberg L., 1984;
The Coinage of the Bar Kokhba War, Aarau, Frankfurt and Salzburg.
Spijkerman A., 1972;
Herodion III: Catalogue delle monete, Jerusalem.